

ČEŠNJICA OB ZADRUŽNEM GIBANJU NA PODROČJU GOZDNEGA IN LESNEGA GOSPODARSTVA

Do doživetih loških razgledov sem se povzpel že kot csemletni šolar, ki se je moral posloviti od dvorazredne ljudske šole v Železnikih, da bi mogel nadaljevati v tretjem razredu mestne šole v Loki. Svet, ki mu je Lubnik stražni stolp, dve dolini v zavetju Blegoša, Porezna in Ratitovca, ena bolj, druga manj sončna, dvakrat po skoraj enako število prebivalstva, dve sestri Sori kakor dve kleščnici enih klešč, ki jim je na mestu čeljusti zrasla loška metropola; pokrajina, ki ni nikoli podjarmljala tujega — večjo zgodovino ji je vedno prerekal močnejši Kranj in pa razmeroma nizki prehodi proti zahodu v Posođe.

Gozdni plašč, ki je po ugotovitvah sodobne statistike l. 1900 prekrival 50 % površine sedanje občine Škofja Loka, zavzema zdaj 64 % njenega sveta, medtem ko je sedanji delež gozdov v poprečju Slovenije 48 %. Njegova barva je v severni polovici s prevladujočimi iglavci temnejše zelena kakor v južni. Delež gozdnega in lesnega gospodarstva je v ekonomski strukturi Selške doline večji kakor Poljanske, pa še kar narašča, ker se prej v laze, senožeti, rovtne in pašnike izkrčeni svet deloma vrača nazaj v gozd. Velik je bil omenjeni delež že v srednjem veku, ko ta gospodarska panoga v epohi tedanjega železarstva in steklarstva še niti svojega imena ni imela, saj v tedanjem podjetništvu ni bila več kakor docela podrejena dobaviteljica pomožne surovine.

Ako že govorimo, da je ob Selški Sori cvetelo železarstvo, je treba povedati tudi, da je po tedanjih normativih proizvodnja ene tone železnih izdelkov zahtevala v 17. stoletju ok. 85 ton lesa (za kuhanje oglja), v 18. stoletju ok. 55 ton in v 19. stoletju, po zadnjih tehničnih izboljšavah plavžev in fužin še vedno ok. 25 ton. Izvajanju monopolne pravice rudnikov in železarn za izkoriščanje lesa so domačini v teh krajih delali velike težave, večje kakor drugod. Zgodaj so se že zavedali, da je splošna raba lesa za pridobivanje oglja ali pepelike najnižja tehnološka raven njegovega izkoriščanja. Smotrno je nabitati za oglje le tak les, ki za tedaj pojmovano tehnično rabo ni bil sposoben. To so vedeli tudi železarji, še bolje pa so vedeli, da je gospodarski uspeh pridobivanja železa iz ne posebno bogate rude v največji meri odvisen od obilnih virov in od čim nižje nabavne cene kovaškega oglja. Zato je ukinitve monopolnih pravic za izkoriščanje lesa pomenila tudi pri nas začetek konca manufakturne proizvodnje železarstva in steklarstva.

Na kakšne boljše možnosti za vrednotenje lesa so se pa naši predniki opirali, ko so si upali kršiti veljavne postavbe? Stisnjeni del Selške doline je bil gosto naseljen, saj je bilo v železarstvu z oglarstvom in tovarništvom zaposlenih okoli 2000 ljudi (Krajevni leksikon Slovenije, 1968, knjiga I, str. 387). Že

krajevna poraba stavbnega lesa za naselja, boljšega lesa za orodje in manjvrednega za drva je morala biti kaj pomembna. Vodna moč obeh Sor je naravnost vabila k namestitvi koles za pogon vigenjcev, mlinov, žag, stop, valjavk in res potrjuje zgodovinska listina, da je bila najstarejša žaga na slovenskem ozemlju prav tu, in sicer Časova vodna žaga v Železnikih (pod Škovi-nami) že sredi 14. stoletja (l. 1358).

Profesor za primarno obdelavo lesa na dunajski gozdarski fakulteti dr. J. H. Flatscher je v svoji knjigi Handbuch des Sägebetriebes (Berlin 1929) odločno pobijal verodostojnost ustnega izročila, po katerem so pripisovali Benečanom zaslugo za graditev prvih vodnih žag ob vodah, ki tečejo z Dolomitov proti jugu. Po njegovi razlagi je zaradi velike aktivnosti Benečanov v ladjedelstvu in zaradi njihovih obsežnih trgovinskih zvez prišlo do pomotnega naziranja, da so bili Benečani tudi prvi graditelji vodnih žag. Dalje pravi, da se moremo zanesti samo na zgodovinsko dokumentacijo razvoja, ki pa potrjuje, da so prve žage nastale v nemških deželah, in sicer l. 1337 v Augsburgu, l. 1427 v Breslau, 1490 v Erfurtu in l. 1575 blizu Regensburga že žage s po več v jarem vpetih listov. Za vodne žage v območju Benetk trdi izrecno, da so nastale šele v 16. stoletju kakor v Avstriji in na Norveškem. Avtor tega prispevka je nekaj let pozneje obvestil dunajskega profesorja o dokumentarnem gradivu, ki ga je o obstoju prve žage na našem ozemlju objavil škofjeloški rojak dr. P. Blaznik.

V strokovni literaturi poskušajo s precej fantazije ponazoriti lik prvih vodnih žag, prave predstave o najstarejšem pogonskem in delovnem mehanizmu pa še vedno nimamo. Zanesljivo vemo, da so vodno moč mnogo prej, mogoče celo tisočletje prej, znali vpreči za pogon mlinov in da so šele v 14. stoletju prenesli izkušnje s pogonom mlinov na žage, odtod tudi ime žaga-mlin, angleško sawmill in nemško Sägemühle. Zamenjava človeških mišic z vodnim pogonom je pomenila mnogokratno povečanje lesne proizvodnje in njen kakovostni napredek. Vseposvobod je veljalo in velja še sedaj, da je žagarstvo začetek in uvod v predelavo lesa višjih stopenj, da je bilo žagarstvo pionir manufakturne in pozneje industrijske predelave lesa. Utemeljeno torej sklepamo, da se je v škofjeloškem območju spretnost, znanje in smisel za predelavo lesa zelo zgodaj razvila.

Iskanje združne oblike v lesnem gospodarstvu

Preskočiti moramo več stoletij do časa, ko so se utrjevali idejni temelji za nastanek lesnoproductivnih zadrug. Več ali manj je znano, da smo Slovenci v srednji Evropi zelo učinkovito razbili fevdalizem v gozdarstvu, saj je tu po odvezi služnostnih pravic nad 80 % gozdnega areala prešlo v individualno ali skupno kmečko posest. Praktično je vsaka kmetija dobila svoj delež gozda; ker so pa na slovenskem ozemlju graščine, občine, država, cerkev ozir. vsa javna posest slabše odrezali kakor ob enako gosti naseljenosti v drugih deželah, je pri nas pač delež gozda v zemljiški sestavi kmetije sorazmerno večji. Pomanjkanje njiv se je na slovenskem ozemlju vedno izravnavalo z obiljem gozdov — pasivno bilanco prehrane je narod kril iz uvoza, v izvoznem blagu je bil pa les vedno na prvem mestu. Seveda je tako ravnotežje med obdelovalno zemljo in gozdom moglo postati trajno le po zaslugi posebnega zemljepisnega položaja naših gozdov v odnosu do velikih trgov v Sredozemlju v eni in v celinski Evropi v drugi smeri.

V škofjeloškem območju se ni ohranilo niti eno gozdno veleposestvo fevdalnega izvora. Pač pa so železarji v Železnikih (Globočniki, pozneje Novaki — Eger) kot nasledniki lastništva rudniškega rezervata ohranili dva večja objekta gozdov »Mosti« na Jelovici in »Plenšak« pod Prtovčem, ki sta po prvi svetovni vojni skupno merila 775 ha. Vsa nekmečka gozdna posestva skupaj so v tem območju zavzemala manj kot 10 % gozdne površine; razvoj gozdnega in lesnega gospodarstva je v obeh dolinah slonel skoraj izključno na gozdičih in gozdovih, strnjenih z malo, srednjo ali veliko kmetijo.

O zgodnjih začetkih žagarske proizvodnje pa tudi o gospodarski vlogi, ki jo je imela predelava lesa v obdobju manufakturne proizvodnje, je bilo že veliko napisanega. Raziskovalci gospodarske zgodovine poudarjajo velik smisel in nagnjenost k združni organizacijski obliki proizvajalcev pa tudi discipliniranost članstva v produktivnih združenjih. Manj je obdelan razvoj industrializacije na bazi lesa, čeprav je časovno bližji kakor razvoj manufakture.

Gospodarstvenikom, ki se ne poglobljajo v specifične probleme lesnega gospodarstva, je težko razumeti, zakaj industrializacija na bazi lesa pri nas razmeroma počasi napreduje. Čudijo se, kako je mogoče, da ima industrija na področju surovine listavcev še vedno na voljo znatne rezerve, medtem ko je les iglavcev vsepovsod že do zadnjega cveka angažiran za industrijo. Ta neskladnost med surovinsko bazo in industrijo je še vedno zavora razvoja; zdi se komaj verjetno, pa je res, da smo npr. še v l. 1967 posekali več lesa iglavcev, listavcev pa manj, kakor pred 30 leti.

Kje torej tičijo zavore razvoja? Organizacija lesne industrije ne more prehitovati organizacije gozdnega gospodarstva. Dokler je z gozdovi gospodarilo v Sloveniji nad 200.000 gospodarjev, dokler je bila lesno surovinska baza tako atomizirana, je bila po svoji razdrobljenosti lesnoindustrijska proizvodnja skoraj zrcalna slika gozdne proizvodnje, prevladovala so najmanjše kapacitete obratov. Nekaj števil navajamo za obdobje zadnjih sto let po avstrijski statistiki.

Sodni okraj	Število obdavljenih žag-veneciank	
	l. 1860	l. 1875
Škofja Loka	16	31
Kranj	5	25
Tržič	6	22
Skupno polit. okr. Kranj	27	78

Politični okraj Kranj skupno:

Leto	Parne žage	Vodne žage	Polno-jarmeniki	Beneški jarm.	Cirkularne žage
1885	—	101	—	108	4
1890	—	102	—	109	3
1895	—	104	1	113	6
1900	—	107	—	112	4
1905	—	109	1	109	8
1910	4	173	3	179	76

Za l. 1910 so poimensko navedene prve parne žage v tem okraju, in sicer ena v Pristavi (Tržič), na Trati, v Selcih in v Puštalu. Med drugimi lesnimi obrati opazimo: dva za izdelovanje furnirja (Binkelj in Sv. Ana), enega za parket (Petrovo brdo), enega za čevljarske cveke (Retnje), brusilnico lesa (Sv. Katarina), večje število stop za lubje, stalna kopišča itd.

Za razvoj lesne industrije na naših tleh je značilno, da se bančni kapital za mehanično predelavo lesa sploh ni zanimal, mnogo bolj aktiven pa je bil pri ustanavljanju kapacitet za proizvodnjo lesovine, celuloze, papirja in lepenke. Organizatorji zlasti žagarske proizvodnje so bili predvsem trgovci s svojim kapitalom ali pa z denarjem, ki so ga od inozemskih kupcev prejeli v obliki naplačila za dobave žaganega lesa. Kmečki gozdni gospodarji so bili dolgo prepričani, da jih čim večje število žag najbolje varuje pred ev. izkoriščanjem ob prodaji lesa. Godil jim je videz avkcijske prodaje; šele svetovna gospodarska kriza jih je pozneje zdramila k spoznanju, da so neorganizirani brez moči na potek razvoja lesnega gospodarstva. Tudi poskus z ustanavljanjem španovijskih žag ni pomagal do večje koncentracije žagarske proizvodnje.

Prvi poskus združne organizacije žagarske proizvodnje je bil brezuspešen

Po zlomu avstro-ogrske monarhije se je združno gibanje v prvi Jugoslaviji nedvomno zelo razmahnilo. Po knjigi dr. Toussaint Hočevar: *The Structure of the Slovenian Economy 1848—1963*, Studia Slovenica, New York 1965, pozvemo stanje števila naših zadrug v tem obdobju.

Število zadrug v Sloveniji po vrstah dejavnosti (podatki za bivšo Dravsko banovino)

Vrsta zadrug	L. 1918	L. 1930	L. 1937
a) Kreditne in nabavne			
Posojilnice	416	507	539
Nabavne in prodajne	58	144	203
Kreditne in nabavne sk.	474	651	742
b) Produktivne			
Mlekarske	45	72	90
Živinorejske	95	84	104
Pašniške in gozdne	2	15	203*
Strojne	29	43	61
Vinogradniške	7	16	28
Lesne	2	7	9*
Kmetijske splošne	—	27	22
Kmetijske specializirane	5	13	27
Elektrogospodarske	5	56	58
Vodogradbene	1	19	40
Gradbene splošne	18	84	103
Obrtniške	6	15	16
Domača obrt	8	31	56
Tisk., časopisne in založbene	8	24	26
Razne (prej nezajete)	19	42	80
Osrednje zadruge	6	10	12
Produktivne skupaj	256	558	935
Vse zadruge	730	1209	1677

* Do velikega skoka v številu pašniških in gozdnih zadrug je prišlo v zvezi z izvajanjem zakona o agrarni reformi; ob delitvi zemljišč so upoštevali samo zadruge, ne pa individualnih interesentov. Nove lesnoproductivne zadruge se pojavljajo šele z l. 1937.

Zaradi posledic prve svetovne vojne in zaradi bistveno spremenjenega trga za slovenski les v novi državi se je hitro po koncu vojne sprožila taka konjunktura za les, kakršne niso pomnili niti najstarejši ljudje. Tudi žagan les iz hlodov, ki so preležali v gozdu celo vojno, je bilo mogoče vnovčiti po ugodni ceni. Nadvse zadovoljni so bili lesni trgovci, celó kmetu se je zdelo, da je njegova participacija na konjunkturi kar primerna. Nobenega razloga ni bilo za vznemirjanje, saj se je na področju lesa in izdelkov moglo prodati vse ob stalno naraščajočih cenah.

Leta 1920/21 so v vodstvu tedanje najmočnejše politične stranke (Slovenske ljudske stranke) izdelali velik načrt za pospeševanje združništva na vseh gospodarskih področjih. Po politični motivaciji sprožena akcija naj bi pomagala tudi do čvrstejše gospodarske povezanosti strankinega članstva. Za področje lesnega gospodarstva je načrt priporočal ustanovitev celega omrežja združnih parnih žag (pozitivna je bila višja stopnja koncentracije žagarske industrije), ki naj bi gozdne posestnike zavarovala pred razvpito špekulacijo lesnih trgovcev. Načrt za ustanavljanje združnih parnih žag je z vrha navzdol izvajala Zadružna zveza v Ljubljani (osrednja organizacija vseh zadrug) in njeno nabavno-prodajno podjetje Gospodarska zveza. Prvih pet let se je ta akcija zelo razmahnila, zgradili ali pa v najem so vzeli okoli 10 parnih žag, zlasti na Notranjskem in na Štajerskem. Lastniki gozdov so se veselili nove konkurence ter so radi dovažali les k združnim žagam, dokler so dobili zanj več kakor pri trgovcih. Toda že prvi, niti posebno izraziti gospodarski zastoj na trgu z lesom v l. 1926 je to združništvo takó hudó prizadel, da so bili ustanovitelji v naslednjih letih primorani vse nove žage likvidirati, poslovna izguba lesnega odseka Gospodarske zveze je pa znašala nad 20 milijonov din (valuta 1926). V tem primeru še ni šlo za pristne zadruge, nastale od spodaj navzgor po pobudi članov, temveč le za podjetja združne centrale, ki so dobila ime po svoji ustanoviteljici. Zato se je načrtovano omrežje pretrgalo že ob prvi recesiji, kak podoben načrt se pa pozneje ni več pojavil. Gozdni posestniki niso imeli v tem primeru nobene moči, pa tudi ne pravega interesa, da bi sodelovali v vodstvu »združnih«³ podjetij, saj si je vse važne odločitve pridržala centrala v Ljubljani.

Mreža lesnoproductivnih zadrug

Bližamo se časovnemu obdobju, ko je razdrobljenost žagarske industrije na našem ozemlju dosegla svoj zgodovinski vrh ob številu okoli 2800 proizvodnih enot. Surovinska baza enega žagarskega obrata je v poprečju znašala le še nekaj 350 ha gozda, medtem ko je v sosednjih deželah srednje Evrope, ki problema razdrobljenosti žagarske proizvodnje še vedno niso obvladale, obsegala povsod nad 500 ha. Ta rekord, ki smo ga pri nas dosegli s hipertrofijo in razdrobljenostjo žagarske proizvodnje, je treba vedno obravnavati v neposredni odvisnosti in v zvezi s podobno razkosanim gospodarjenjem z gozdovi.

Prava katastrofa za lesno gospodarstvo je nastala po letu 1930 kot posledica svetovne gospodarske krize. Čez noč so se proizvajalci lesa in izdelkov znašli pred gluhiimi ušesi odjemalcev; ponudbe so pet do desetkrat presegale novo raven povpraševanja. Cena jelove hlodovine je padla z okvira 300 do 350 din/m³ franko žaga na 100 din in še nižje, v mnogih okoliših je pa prodaja že izdelanih gozdnih sortimentov postala sploh nemogoča. Poprčne cene za

1 m³ mehkega žaganega lesa franko vagon nakladalna postaja so se gibale v letih 1924 do 1939 na spodaj navedeni višini:

	din		din
1924	480	1932	333
1925	459	1933	270
1926	423	1934	286
1927	446	1935	301
1928	475	1936	358
1929	471	1937	390
1930	539	1938	435
1931	407	1939	467

Konkurzi in polomi v lesnem gospodarstvu pa niso nastali samo pod vplivom gospodarske krize; divja konjunktura v letih 1920/30 je namreč v takem obsegu cvetela tudi zaradi odsotnosti ruskih ponudb lesa po revoluciji. Medtem ko so se druge gospodarske panoge hitreje izkopalje iz krize, je bilo lesno gospodarstvo Evrope v naslednjem desetletju 1930/40 ves čas prizadeto z ruskimi dobavami lesa po znatno nižjih cenah; zato se tudi pri nas prodajne cene niso nikoli več dvignile na raven prvega povojnega desetletja.

Največja slabost slovenskega gozdnega in lesnega gospodarstva je pa tičala v lastni hiši, kakor je bralec iz spredaj povedanega mogel že sam sklepati. Vse izgube je takó ali drugače moral poravnati in tudi dejansko plačal gozd. Nič čudnega, če so kmečka gospodarstva končno le spoznala, koliko nesposobnosti in zajedalstva se redi na račun gozda, in če so se v letih krize zdramila k akciji, ki je povzročila velik preprih na tem gospodarskem področju. Lesno-produktivne zadruge so nastale iz nagibov samoobrambe kmečkega gozda, sprožile so pa prvo pomembno selekcijo lesnih obratov. Na takó široki fronti ni nikoli prej prodrlo spoznanje, da se cena lesne surovine določa na trgu izdelkov in da so zato gozdna gospodarstva najprej poklicana spodbujati industrijo k naprednejšemu razvoju. Idejno je to gibanje pomenilo prodor integracije gozdnega in lesnega gospodarstva.

V očeh kmečkih gozdnih posestnikov se je lesna trgovina kot nezmožna organizatorica proizvodnje zelo diskreditirala, dvomili so celo v produktivni značaj njene dejavnosti. Iz odpora proti izkoriščevalskemu in nesposobnemu podjetništvu, pa tudi iz prizadevanj za boljšo kakovost proizvodnje so se porajale nove lesnoproductivne zadruge. Te so povezovale svoje člane, gozdne posestnike določenega okoliša, v zadržno skupnost z namenom, da bi po eni strani organizirale gozdno proizvodnjo, po drugi strani pa pospeševale obdelavo in predelavo lesa in iz temeljev reorganizirale trgovinsko službo. Žagarsko proizvodnjo so slej ko prej smatrali za neposredno nadaljevanje gozdne proizvodnje.

Vsak član zadruge je imel samó po en glas, ne glede na število deležev. Poslovni deleži so pri večini zadrug znašali po sto din na en hektar gozdne posesti, pri nekaterih pa so odmerili poslovni delež enotno na vplačilo zneska tisoč din. Žagarsko proizvodnjo so zadruge nadaljevale v svoji režiji na obstoječih obratih s prizadevanjem za koncentracijo v perspektivnejših lokacijah. Ponekod so zadržna vodstva prevzela žage v najem ali pa žagarsko obdelavo uredila z lastniki pogodbeno, drugod so pa zadruge racionalizirale prevzete obrate ali pa tudi zgradile nove. Razveseljivo je bilo opazovati, kako se je z zadržno organizacijo proizvodnje zaostрил pojem kakovosti na eni strani pri

izdelavi gozdnih sortimentov, na drugi pa pri izdelavi in manipulaciji žagane-
nega lesa.

Ime »lesnoproductivna zadruga« pravzaprav ni popolnoma ustrezalo zna-
čaju in obsegu dejavnosti novega tipa zadrug, saj je združevanje v prvi vrsti
zajemalo obvezno oddajo vse hlodovine članov na predelavo zadrugi. Prej ali
slej bi zadruga razširile svojo dejavnost tudi na gojenje gozdov, gradnjo cest
itd. Prvotno ime gozdno-lesne produktivne zadruga so zagovorniki krajšega
naslova spremenili zaradi večjega poudarka na naprednejši razvoj lesnega
gospodarstva.

Največja pridobitev obravnavanega zadružnega gibanja je bila skupna
ustanovitev osrednje zadruga za izvoz lesa MARAD s sedežem v Ljubljani in
s prodajnim birojem ter lastnim velikim skladiščem na Sušaku. Poleg zadrug
so bile članice zadruga MARAD tudi druge stalne produkcije, ako so se pod-
redile pogojem za pridobitev članstva. S pravili je bil po čl. 3 namen osrednje
zadruga takole opredeljen:

Zadruga ima namen pospeševati izvoz in prodajo lesa ter lesnih izdelkov
svojih članov v inozemstvo in pri tem krepiti in varovati njihove koristi. Za-
druga v ta namen:

1. prevzema inozemska naročila za les oziroma lesne izdelke in jih razde-
ljuje med svoje člane;

2. daje svojim članom strokovna navodila za izdelavo in obdelavo lesa
v smislu zahtev inozemskih trgov;

3. skuša dosežati za vse vrste lesa in lesnih izdelkov svojih članov čim
ugodnejše izvozne cene in prodajne pogoje;

4. usmerja za izvoz in prodajo namenjene količine lesa oz. lesnih izdelkov
iz posameznih skladišč članov ali iz skupnega skladišča na določeno železniško
odpremišče ali ladijsko pristanišče;

5. najema in daje kredite, potrebne za financiranje izvoza lesa in lesnih
izdelkov svojih članov.

Zadruga nima namena od svojega poslovanja dosežati dobiček itd. Po čl. 4
navajamo pogoje za pridobitev članstva v osrednji zadrugi.

Zadružnik more postati vsaka fizična ali juridična oseba, ki:

1. se trajno bavi z lesno produkcijo, to je s pripravo in izdelavo lesa in
lesnih izdelkov;

2. se obveže, da bo v lesni stroki vso svojo trgovino in poslovanje z ino-
zemstvom opravljala izključno po zadrugi, razen kolikor ne bi dobila od za-
druge za vsak posamezni primer posebnega soglasja. Ostale določbe so sploš-
nega značaja. Poslovni delež znaša 5000 din, vsak zadružnik jamči z vpisanimi
poslovnimi deleži in s petkratnim zneskom vpisanih deležev.

Pri posredovanju izvoza lesa in izdelkov posluje MARAD kot komisionar
svojih članov. Zato se opravlja prevoz blaga in inkaso na nevarnost prizade-
tih članov. Pri tem jamči zadruga svojim članom samo za krivdo svojih orga-
nov in uslužbencev. Za kritje režijskih stroškov zadružnega poslovanja in mo-
rebitnih izgub iz delkredere jamstva odtegne zadruga svojim članom od vsake
fakturne vsote, ki jo je posredovala, sorazmeren znesek, ki ga za eno poslovno
leto vnaprej določi vsakoletna redna skupščina kot režijski prispevek zadruž-
nikov (ta dejansko ni nikoli presegel 2,5 % od fakturne vsote).

Zadružno gibanje na področju gozdnega in lesnega gospodarstva se je ne-
verjetno hitro razširilo po vsej Sloveniji; že l. 1938 se je moglo govoriti o
omrežju gozdno-lesnih produktivnih zadrug.

Zadruge po stanju sredi leta 1947

Neposredno pred drugo svetovno vojno je poslovalo 29 lesnoproductivnih zadrug, ki tedaj še niso bile vse registrirane. Po službeni statistiki ministrstva za gozdarstvo LRS je bilo sredi leta 1947 aktivnih 46 zadrug, ki jih navajamo po krajevnih imenih njihovega sedeža:

Gorenjsko: Belca, Bled, Boh. Bistrica, Češnjica/Žel., Gorenja vas/Šk. L., Jezersko, Kamnik, Kranj, Lancovo, Lom/Tržič, Poljane, Žiri (skupno 12).

Ljubljana okol.: Borovnica, Domžale, Ig/Podpeč, Polhov Gradec, Preserje, Št. Jošt, Verd (skupno 7).

Notranjsko: Begunje, Cerknica, Črni vrh, Logatec, Loški potok, Rakek, Sp. Idrija, Stari trg (skupno 8).

Celje: Gornji grad, Konjice, Ljubno/Savinja, Loče, Oplotnica, Šoštanj, Vransko, Zreče (skupno 8).

Maribor: Dravograd, Kapla, Podvelka, Prevalje, Remšnik, Ruše, Slovenj Gradec, Št. Lovrenc/Poh., Šmartno/Poh., Vuhred, Vuzenica (skupno 11).

V gornji statistiki še niso zajete zadruge na Primorskem, ki tedaj še ni bilo priključeno. Po istem viru povzemamo, da je skupna površina v prednje lesnoproductivne zadruge povezanih kmečkih gozdov znašala okoli 275.000 ha, kar pomeni 39 % vse gozdne površine v bivši Dravski banovini ozir. nad 50 % vse kmečke gozdne posesti. Posebej omenjamo, da je prevaljsko zadrugo nekaj let kot predsednik vodil pisatelj Prežihov Voranc, ki je bil na to zaupanje svojih ožjih rojakov izredno ponosen, pa tudi zelo prizadeven za pospeševanje finalne predelave lesa v obratih te zadruge.

Zadružno gibanje v lesnem gospodarstvu je postalo v desetletju 1930/40 najvažnejše dogajanje na tem strokovnem področju. Dominacijo trgovskih hiš v organizaciji lesne proizvodnje je svetovna gospodarska kriza zadela kot hud potres. Medtem ko je bila trgovina prej vneta posredovalka med proizvodnjo in njenimi najbližjimi trgi, zlasti v Italiji, pa tudi glavna pobudnica za ustanavljanje vedno novih kapacitet, je bila sedaj brez moči. Ugled je izgubila že zató, ker ni mogla spraviti v promet ogromnih zalog žaganega in tesanega lesa, pragov, zabojev in sodov, ladijskega poda, parketa itd., ki so se ob prelomu nakopičile v proizvodnji. Premalo bi povedali, če bi trdili, da so se proizvajalci slepo uprli vladajočemu režimu nesposobne trgovine, ki je bila v prvih etapah industrializacije na bazi lesa hkrati glavni pobudnik organizacije lesne proizvodnje. Razvojni koncept proizvajalcev je bil stihiskemu razvoju, ki ga je spodbujala trgovina, popolnoma nasproten. Zadruge so z idejo integracije premagovale tradicionalno nasprotje med gozdno in industrijsko proizvodnjo, uskladitev kapacitet surovinske baze z industrijskimi kapacitetami po količinah in po tehnološki strukturi so pa imele za glavni pogoj ozdravitve krize, ki je najbolj prizadela gozdne gospodarje.

Pojav lesnoproductivnih zadrug je sprožil cel kompleks razvojnih vprašanj na področju našega gozdnega in lesnega gospodarstva. Za pospeševanje industrializacije na bazi lesa je bilo spoznanje, da le razvitejša lesna industrija more bolje plačati surovino, nekaj novega, kajti prej so bili prepričani, da mora vsaka vas imeti vsaj dve žagi.

Novo je bilo dalje to, da je hlodovina vsaj na interesnem območju zadrug prenehala biti prodajno blago in da so zadruge oddajale na trg izključno žagani ali pa drugače obdelani les. Dvakratni dobiček, prvič iz trgovine z neobdelanim lesom in drugič iz trgovine z žaganim lesom in polizdelki, so si po-

slej mogle pridobiti zadruge, ako so se vključile tudi v trgovinsko službo osrednje zadruge MARAD. Na ravni zadrug so torej prodrli proizvajalci s pobudo za reorganizacijo proizvodnje in trgovine.

Glede na presežne kapacitete žagarske industrije je pa treba zadrugam priznati glavno zaslugo za prvo etapo konsolidacije. Medtem ko so v desetletju 1920/30 še vedno brezumno ustanavljali nove žagarske obrate, je število teh v obdobju zadrug prvič nazadovalo za dobrih 10 %, in sicer predvsem na surovin-
skih bazah produktivnih zadrug, ki so proizvodnjo koncentrirale v gravitacijskih središčih in v tehnično popolnejših obratih. Vzporedno s koncentracijo proizvodnje je potekala prva selekcija obratov, nikoli prej ni kakovost proizvodnje vezala toliko pozornosti proizvajalcev. Obdobje zadrug je torej bistveno pospešilo prehod z manufakturne na industrijsko proizvodnjo na področju lesnega gospodarstva.

Pomen Češnjice v združnem gibanju

Loški razgledi XIV, 1967, so na str. 114—133 objavili razpravo sedanjega direktorja Janeza Štera: Nastanek in razvoj lesne industrije v Selški dolini (ob 30-letnici LIP Češnjica). Zaradi nekaterih napačnih podatkov in pa zaradi napačne uporabe podatkov o nastanku in o prvi etapi razvoja lesnoproductivne zadruge na Češnjici kot predhodnice sedanjega podjetja, je lani objavljeno razpravo treba dopolniti z novim prispevkom za gospodarsko zgodovino. Bralci so iz prednje vsebine že mogli povzeti, da se je združno gibanje na področju lesnega gospodarstva širilo po vsej Sloveniji in da Češnjica ni bila neki osamljen primer. Vir, na katerega se je avtor lanske razprave opiral, očitno ni bil o širini združnega gibanja poučen, upoštevati je pa tudi treba, da do tega prispevka še nihče ni pripravil neke monografije o obravnavanem produktivnem združništvu. Gradivo je treba iskati v arhivalijah republiškega ministrstva za gozdarstvo, ki je za svoj referat Združništvo prevzelo tudi predvojni arhiv osrednje zadruge MARAD.

Zadruga na Češnjici, ustanovljena od 46 članov dne 2. I. 1937 in v združni register vpisana 24. I. 1937, ni bila najstarejša; pred njeno ustanovitvijo so že poslovale zadruge v Zrečah, Št. Lovrencu, Lomu, Verdu, Prevaljah, Oplotnici in mogoče še katere, ni pa natančno znan datum njihove registracije. Dalje se more reči, da zadruga na Češnjici ni bila največja, julija 1945 je imela 118 članov, medtem ko je zadruga na Verdu imela 350 članov, največje pa prek 500 članov (Dravska dolina). Pa vendar gre Češnjici v okviru združnega gibanja posebno mesto iz naslednjih razlogov:

- polnopravni člani zadruge so bili tu stalni delavci in gozdni proizvajalci. Pred vojno je taka pravila imela manjšina tedaj ustanovljenih zadrug, večina je pa v članstvu združevala izključno gozdne posestnike. Prednji, pred 30 leti že uresničeni vzor samouprave proizvajalcev, ni sedaj nič manj aktualen;

- zadruga na Češnjici je bila zelo prizadevna soustanovnica osrednje zadruge za izvoz lesa in je že pred formalno ustanovitvijo vključila ves promet z lesom v to poslovno zvezo;

- združna vzgoja in disciplina ter plodna tla lesarske in združne tradicije so tej zadrugi dale največ poleta za pospeševanje sekundarne in finalne predelave lesa. Na mali surovinski bazi je mogoče obstati, ako se avtohtona surovina do najvišje možne stopnje oplemeniti z delom;

— ob rajoniranju gozdnega in lesnega gospodarstva Slovenije v velika območja, se je zadružno podjetje na Češnjici rešilo na istih idejnih osnovah integracije, ki so deset let prej vodile do ustanovitve prvotne zadruge. Velike enote morejo utopiti manjše le, ako so same sorazmerno bolj razvite.

Ta razprava obravnava le samonikle in pristne zadruge na gozdno-lesnem strokovnem področju, v katerih so člani poskušali samoupravno dosegati gospodarske cilje v okviru veljavne zadružne zakonodaje. Odkupne, kmetijske-prodajne, pa tudi proizvodne organizacije, ki jih je priključila v življenje potreba za izvajanje letnih ali petletnih planov na privatnem sektorju in ki jim je zadružno ime dala planska birokracija, nam ne morejo z ničemer pomagati pri obvladovanju sedanjih problemov samouprave na gozdno-lesnem področju. Vemo pa, da je eksistenca in življenjski standard ene četrtine našega naroda neposredno odvisen od produktivnosti obravnavane gospodarske panoge.

Zusammenfassung

ČEŠNJICA UND DIE GENOSSENSCHAFTLICHE BEWEGUNG IN DER FORST- UND HOLZWIRTSCHAFT

Das Gebiet von Škofja Loka ist stark bewaldet; sein Reichtum an Holz und Eisenerzen bedingte im Mittelalter die Entwicklung des Eisenhüttenwesens. Historischen Quellen zufolge bestand hier schon im Jahre 1358 eine Wassersäge, die erste in Slowenien überhaupt. Im Waldbesitz überwiegen die bäuerlichen Wälder. Da die genossenschaftliche Tradition hier seit jeher stark war, konnten sich in neuerer Zeit auch produktive Holzgenossenschaften entwickeln.

Der Autor gibt eine Übersicht über die Kredit- und Produktionsgenossenschaften für die Jahre 1918, 1930 und 1937, und zwar den Arten ihrer Tätigkeit nach, und daran anschließend eine Übersicht über die produktiven Holzgenossenschaften in Slowenien nach dem Stand im Jahre 1947. Diese Art von Genossenschaften ist eine Besonderheit der Bauernwaldwirtschaft in Slowenien; weder Österreich noch die Schweiz kennen etwas derartiges. Im Sektor der Holzverarbeitung hat sich die Genossenschaft in Češnjica im Tale der Selška Sora am stärksten entwickelt.

Die produktiven Holzgenossenschaften Sloweniens begannen als erste die Industriekapazitäten mit dem Potential der Rohstoffbasis in Einklang zu bringen. Abschließend stellt der Autor fest, daß die Existenz und der Lebensstandard eines Viertels des slowenischen Volkes unmittelbar von der Produktivität der Forst- und Holzwirtschaft abhängig ist.